

B E S Z É D,

MELYET

AZ 186^s/₉-ik ÉVI TANSZAKNAK

A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMNÉL

OCTOBER 5-ÉN TÖRTÉNT

ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSAKOR

AZ EGYETEM NAGY DÍSZTEREMÉBEN

MONDOTT

Dr. LAUBHAIMER FERENCZ,

PÉCSMEGYEI ÁLDOZÁR, SZENTSZÉKI ÜLNÖK, AZ EGYHÁZTÖRTÉNELEM NY. R. TANÁRA,
MINT A HITANI KAR EZIDEI DÉKÁNJA.

B U D Á N,

A M. KIR. TUDOM. EGYETEMI NYOMDÁBÓL.

1869.

B E S Z É D.

MELLYET

AZ 1867-ÉVI TÁRSASÁGNAK

A MAGYAR KIRÁLYI EGYETNÉVEL

OCTOBER 5-ÉN TÖRTÉNT

ÜNNEPELYES MEGNYITÁSAKOR

AZ EGYETEN NAGY DÍSZTEREMÉBEN

MONDOTT

Dr. LAUBHAIMER FERENCZ.

ELŐSZÓ
MINT A HITELI KÖNYV DOKUMENTUMAI

BUDA

A M. KIR. TUDOM. EGYETEM KÖNYVTÁRÁBÓL

1868.

Nagytekintetű gyülekezet!

Négy éve épen, hogy mint a hittankari tanártestület által megválasztott dékán e díszes helyről valék szerencsés az iskolai év megnyitása alkalmából kir. egyetemünk tanító és tanuló tagjaihoz szólhatni, és fejtegetni ama állást, melyet a hittani kar az egyetemi tudományok szervezetében elfoglal. Ma, midőn a sorrendje szerint ismét a hittani kar dékánja van tiszténél fogva hivatta arra, hogy ünnepi beszéddel nyissa meg a tanévet, másodizben szólít karsáim szavazata e szószerke, melyen nyiltan legyen mondva, mást szivesben látnék. Tudom ugyan tapasztalásból, hogy önök uraim szives elnézéssel viseltetnek, és türelemmel hallgatják a megszokottaknál gyengébb előadást is, és e tekintetben nyugodtan foghatnék feladásom teljesítéséhez. Nem is az ellenkezőtől félelem az, mi aggaszt, hanem minek kifejezést adni másodizben sem habozom: hogy tartok attól, miszerint a többi karok itt megjelent tudós képviselőinek nem talállok nyujtani oly tárgyat, mely homogén levén a szellemi vívmányoknak általok művelt ágaival, legalább némi érdeket költson, és oly irányban megindulni, hová követni ugyan nem vonakodandnak, de a melyet kizárólagos osztályrészül mégis inkább nekünk engednek át.

Szerettem volna felette, ha más lép ma e helyre, ki szerencsésebb nálamnál és ügyesebb azon mód és hang feltalálásában, melylyel a bennünket közvetlenebbül érdeklő tárgyakat másokkal is, a testvérkarok összes hallgatóival meg lehet kedveltetni, nekik szellemi élvezetet szerezni.

De az óhajoknak, ellenkező kívánatoknak el kell némulniok ott, hol a köteleesség, az elvállalt tiszt parancsszava mást hangoztat, a melynek midőn készségesen hódolok, csak azon egy kérelmet intézem a nagytekintetű gyülekezethez, hogy legyen irányomban másod ízben elnézéssel, és törje most is fogvatkozásaimat.

Valahányszor a bölcsészetnek már tárgyánál fogva is mérhetlen terén egy új rendszer keletkezett, melynek megalapítói, követői többé kevésbé ellenséges állást foglaltak el azon örökérvényű, változhatlan, az alakot igen, de a tartalmat tekintve nem tökéletesíthető, transactiot nem tűrő igazságokkal és elvekkel, melyeknek csallhatlan őre az egyház legfőbb tantekintélye, tudományos közvetítői pedig a hittudósok, mindannyiszor sűrűn hangzottak a panaszkok, emeltettek a vádak, hogy a kath. egyház, és az általa hirdetett tan a tudomány előmenetelének, haladásának gátot vet, akadályt gördít eléje, mivel nem mulasztotta el időnkint a szerinte téves állításokat, vélelmeket ilyeneknek kijelenteni. És ha később eme rendszer nem kultámadás folytán, hanem öntehetetlenségének, hamis voltának súlya alatt összeroskadott, a helyébe lépő divatosabb elméletek fér-

fiai eme vádat hason okból ismételték. Midőn ama legfőbb tantekintély néhány év előtt egy sokat ocsárolt, mert nem értett, vagy félreértett okmányban fordult azokhoz, kiknek lelki, vallásügyi gondozását isteni meghatalmazás folytán birja, a panaszok véget érni épen nem akartak.

Hiában hivatkoztak ezek ellenében mind arra, mit az egyház évszázadokon át a közműveltség, ismeretek, tudományos intézetek érdekében tett; hiában a pápák, főpapok, áldozárok végtelen hosszú sorára, kik vagy magok fejleszték, és növelték nagyra a tudomány minden ágait, vagy pártfogással és vagyonnal járultak körük tágitásához. Hiában mondatott, miszerint az egyház nem teljesítvén fennjelzett kötelemét, megszűnnék lenni az, minek alapítója akarata, de lételeménél fogva is lennie kell, az igazságok legfőbb őrének.

Pedig mennyire üdvös, miszerint a folyton változó, ingadozó vélemények, nézetek chaosában, korántsem mindig haladást, de hanyatlást is mutató menetében legyen egy legfőbb szabályzó, mert amint a malinesi főpap helyesen jegyzé meg: a tudomány szabadsága nem abszolút függetlenségében, hanem az igazságtoli függésben keresendő, a tudomány szolgasága pedig abban, ha véleménytől függ, amiért is nem az emberi szellem szabadsága, hanem a szolgaság annya a szabadosság az, mely mindent a vélemény állapotjára akar visszavezetni. A tudomány csak azáltal tudomány, mert az igazság kötelezi, és kötelezván megóvjá a vélemények szolgaságától.

Hiába — mondom — védetett az egyház ez

irányban, és e szempontból; tőle, hogy a tudományos haladás elleni akadály, az azzali meg nem férés vádja elnémuljon, már majd nem csekélyebb követeltetik, mint az abdicatio, az isteni alapító által kitűzött célja- és feladásáról lemondás. És valjon mily czímen? Vélelmek, hypothesisek nevében.

Ha egy perczig kételkedhetnék valaki állításom igazsága felől, ha a túlzás gyanuja emelkednék ellene, vessünk csak egy tekintetet, nézzünk körül és tartsuk szemmel a törekvést, mely mai nap a Leucippok, Democritok, az empirismus és sensualismus, az anyagistenítés ó- és ujkori hőseinek tanát ismét uralkodóvá akarja tenni, mely Európa tán legelső nemzetének családapáit és főpásztorait vészkiáltásokra kényszeríté nem rég, hogy megmentessék a fiatal nemzedék, mely pártütővé neveltetik Istene ellen.

Nézzük a minden tudományt kizárólagosan magának vindicáló bölcsészetet, — ha lehet mégis e névvel illetni, — mely a testeken és azok tulajdonságain, az anyagon és az evvel egybekötött természeti erőkön kívül semmit nem ismer, ezek öröktől fogva és örökké tartó lételét állítja, Istent, a szellemi lelket, ennek halhatatlanságát tagadja, ember és állat között lényeges különbséget meg nem enged, szabad akaratot, erkölcsi érdemet hiu koholmánynak tart, — nem hirdeti-e nyíltan, leplezetlenül, hogy a nagy mindenség összes tényeinek és titkai megfejtésének kulcsát egyedül és kizárólagosan ő bírja, büszke megvetéssel utasítván el mindent, mi transcendentalis, természetfölötti — melynek már nevétől is irtózik — gunynyal illetván nemcsak a kinyilatkoz-

tatott positiv hitet, hanem a magaén kívül minden bölcséleti rendszert. Nem azt követelik-e tőlünk, hogy vonuljunk vissza, engedjük át kizárólagosan nekik a tért, kik a Systeme de la nature szerzőjével ma is állítják: az ember a természet műve, melytől magát felszabadítani nem képes, még gondolatban sem léphet azon túl, hiában iparkodik a látható világ határain felül emelkedni?

Tekintve a keresztény polgárosodásnak teljes evidentiával kimutatható áldásait Európa népeire, vajjon mit mondjunk azokról, kik az „anyag és erő“ czimű majd minden évben új kiadást érő műnek szerzőjével azt merik állítani, hogy ama műveltség, még a pogánysággal szemben is, nem haladást, hanem hanyatlást mutat fel. Tekintve — ugymond — azon nagy hanyatlást, visszalépést, melyet az európai culturnépeknek a történelmi kereszténység világnézetével okvetlenül tennie kellett, sőt a melyet részben most is tesz, őszinte sajnálkozással kell eltelnie minden emberbarátnak, hogy a görög és római hajdanakornak ép oly fényes, mint magasztos képe, és az általa szerzett megismerésnek egész összege hosszú időre, és részben, mint látszik, örökre elveszett egy világnézet nyomása alatt, mely minden időben a felvilágosodásnak, haladásnak és általában a világ és az élet természetszerű és kedves felfogása ellenségének mutatta magát.

De nemcsak tőlünk, a positiv hit védőitől, követelik a visszavonulást, hanem a spiritualista bölcsészet összes híveitől, kiknek speculatioit ama rendszer egy ujabbkori hive a bölcsészet részegségének nevezett.

Ime e romboló ár ellenében a haladást, az emberiség érdekeit az egyház képviseli. Engedjék meg, hogy kimondjam uraim, így kiáltott fel nem rég a lelkes orleansi főpap a spiritualisticus bölcsészet összes híveihöz fordulván, a materialismus merészsége és előmenetele önöket megfélemlítette. Önök ügyét is védem, és önöknek velem együtt kell azt védeniök, önöknek mind, kik még le nem mondtak az emberi szellem jogairól, becsületéről és méltóságáról.

És ha a — ne tagadjuk — itt-ott ijesztő mérvben terjedő irány követelményeinek czime után kutatunk, valjon találunk e mást, mint vélelmeket, hypothesis? Engedjék meg uraim! hogy e kérdésnél kissé megállapodjam.

Midőn az érzékekkel megfogható tényeken és az azok összehasonlításából vont következtetéseken túl mindent alapnélkülinek nyilvánít a mai sensualizmus, és úgy tekint, mint merő feltevéseken nyugvó hiu gyanításokat, — saját tételeinek teljes bizonyosságot tulajdonít. Pedig mindazon tételek, melyeken alapul, nem egyebek, mint állítások, feltevések, hypothesisek: így az állítás, hogy a testek mind megoszthatlan, vagy legalább tovább meg nem oszló részecskékből állanak, hogy a világ tér és idő szerint végnélküli, hogy minden anyagi, testi változások csak az erők összeköttetésének változásai, hogy az alaprészek öröktől fogva mozgó állapotban vannak: mert mi érzékeinkkel sem a parányokat, sem a végtelenséget, sem az anyag összes változásait, sem végre a mozgás örökös voltát nem észleljük. Az érzéki megfigyelés útján legjobb esetben is csak a megfigyelt anyag bizonyos számú tulajdonságainak,

sajátságainak ismeretére jutunk. Közvetlenül észre nem vesszük a parányok, az atomok mikénti változásait, ha például vegyi attractiók folytán egymáshoz viszonyaik másként alakulnak. Igaz, a mai materialismus védői is elismerik, hogy mindezek érzéki organumainkkal közvetlenül nem észlelhetők, de azt mondják, miszerint észleléseink gondolkozásunkat szükségkép arra kényszerítik, miszerint azon következtetéseket valóknak, igazaknak, helyeseknek elismerje. De midőn mi épen a gondolkozás, és nem csak saját, hanem az értelmi világban a századok hőseiként szereplők gondolatainak eredményére támaszkodva : érzékekkel meg nem fogható, nem észlelhető dolgok elismerésére kényszerítettünk, akkor kétségen kívül megdől ama rendszer hiveinek azontana, hogy minden bölcsészeti érvelés, mely az anyagi tények alapját elhagyja, azonnal érthetetlené, tarthatatlanná válik.

Van — ugymond az általam fennebb idézett malinesi érsek — napjainkban egy tudomány, mely magának a positiv nevezetet adja, ez által azt akarván kijelenteni, hogy tényekre támaszkodik. Tényekre támaszkodni bizonyosan helyes dolog ; mert a természeti tudományokban alapul ezeknek kell szolgálni. De nem kizárólag a természeti tudományok támaszkodnak tényekre. A természetfeletti, az erkölcsi rend épen úgy, mint a természeti, a tények nagyszerű együttességét tünteti fel. Az emberiség értelmével, fenséges hajlamaival, halhatatlanszükségeivel valjon nem egy nagy tényleképez-e, melyet csonkítatlanul a maga valóságában kell vennünk? Lehet-e tudomány ott, hol szemben ezen rend tényeivel behunyják szemeiket, elzárják

füleiket? Tudomány-e az, ha vizsgálat nélkül ezen irányban, a tudomány első feltételének lenni állítják a meg nem vizsgált dolgok lehetetlenségének hiu affirmatióját?

Ezen atheusok — mond Guizot — balgaságukat positivismusnak nevezik, a mely szó nyelvtanilag barbár, böleseletileg fenhéjazó, kérkedő. *) „Minden tudomány hiszen positiv voltában, azaz hogy tényleg, hogy valóban alapos.“ Mi hozzátehetnők, hogy szigoruan véve ellenkezik e nevezet ama tannal, melyre alkalmazzák, mert távol attól, hogy positiv volna, egyetlen főtétele nem állítást, hanem tagadást, a szellemi létnek, az anyag és ennek erején kívül mindennek tagadását képezi.

A tudománynak, hogy ne egyoldalú, hanem teljes, kimerítő legyen, a tények minden rendét kell constataálni. Ez akkor történik, ha a természeti és természetfeletti rend tényeinek, az emberiség positiv állapotainak és ezek mélységeit megvilágosító kinyilatkoztatásnak harmoniáját megállapítja. Csakis így lesz teljessé, vagy is közeledik mindinkább teljessége felé. Ez azon közeledés, ez azon haladás, melynek utait megvilágítani az egyház soha sem késett, nem félvén soha a világosságtól, azt tanítván mindig és mindenütt, hogy a természet az ész, és kinyilatkoztatás világossága ugyanazon egy isteni forrásból fakad, és hogy a kinyilatkoztatás igaz voltának védvei közül nem szabad kifeledni azt, melyet neki nyujt a tudományokali harmoniája. A pogány, a muszmann soha sem lesz tudós, ha csak téves hitének árán

*) Méditations sur l'état actuel de la religion chrétienne. P. 249.

nem. Az igaz keresztény hittel máskint áll a dolog. Alexandriai Kelemtől, Justinustól a vértanútól kezdve egész a legutóbbi korig a tudomány és hit együtt él a keresztényelem legünnepeltebb szellemeiben. De ezen harmoniának képviselői között ott találjuk a természeti tudományok ujabbkori hírneves mestereit is, kik az ember erkölcsi és vallási rendeltetésének érzetétől mélyen áthatva valának, ha csak valaki azt nem akarja állítani, hogy korunk Vogtjai, Büchnerei, Moleschottjai oly végzetlen nagyok, hogy azok mellett a Newtonok, Copernicusok és Keplerek még csak nem is említhetők.

Az elsőről fennebbi állításom valósága rég elismert dolog, és korántsem igaz, mintha csak élte alkonyán, midőn a férfiú ereje meg volt már törve, s már-már gyermekiessé lőn, hódolt a keresztény eszméknek. És ime a „*Philosophiae naturalis principia mathematica*“ szerzője felkiált: „*Elegantissima haecce solis, planetarum et cometarum compages nonnisi concilio et dominio entis intelligentis et potentis oriri potuit. . . Deus omnia regit non ut anima mundi, set universorum Dominus. Hunc cognoscimus per proprietates solummodo et attributa, et per sapientissimas et optimas rerum structuras et causas finales et admiramur ob perfectiones, veneramur autem et colimus ob Dominium.*“ Valjon kisebb volt-e a mester azért, mert a kinyilatkoztatott igazságok előtt meghajolt, vagy ezek akadályt képeztek-e a természeti igazságok körüli kutatásaiban? Vagy az ujabbkori astronomia megalkotójának levont-e valamit érdemeiből, hogy a keresztény alázatosság ritka hangján önkészítette siriratában föl-

sóhajt : „Non parem Pauli gratiam requiro, Veniam Petri neque posco, sed quam in crucis ligno dederas latroni, sedulus oro.“ — Hálákat adok neked teremtőm — így imádkozik a nagy Keppler — hogy teremtményeid fölötti ezen örömet, és kezeid művei fölötti elragadtatást addad énnekem. Alkotmányaid dicső voltád hirdetem az embereknek, a mennyiben korlátolt szellemem végtelenségedet megfogni képes volt. Ha valamit mondtam volna, mi hozzád méltatlan, azt bocsásd meg kegyelmesen.

Közelnek hitte a napot, melyen a tiszta igazságot a természet nagy könyvében épen úgy, mint a szent iratokban felismerendik, és örvendeni fognak a kettős kinyilatkoztatás összhangzata fölött. Nem sejdíté, hogy néhány nemzedék mulván a természet nagy könyvében vizsgálók, és ismerjük el, bámulandó szorgalommal buvárlók egész serege fog támadni, kik úgy vélekednek, hogy kutatásaiknak, felfedezéseiknek, az ember anyagi jóléte előmozdítására hasznos működésüknek csak úgy van teljes érdemök, ha azt szemben állítják a kinyilatkoztatott igazsággal, ha megférhetlenségét, incompatibilitását hirdetik a keresztény világ közel két ezer éves hitével és meggyőződésével.

Ha ez szükségképen így volna, ha a természet-tudományok haladásának emez incompatibilitás nélkülözhetetlen feltételét képezné, ha e tudományszomjas ifiu a physicali, vegyész, élettani ismeretek gazdag tárházába csak a százados előítéletnek nevezett hitről lemondás föltétele alatt juthatna, ha az anyagi a földi világ megértése, felfogása csak azon áron szerezhető meg, hogy a természetfölötti rend

hiú agyrémnek tekintessék, akkor igen kiegyeztetetlen az ellentét ily haladás és az egyház között.

De hogy nincsen így, arról számosan tesznek bizonyosságot napjainkban is, kiket mély tudomány, gazdag ismeretek szerzésében nem gátolt a vallási meggyőződés, kik sehol utjokban a haladást gátló egyházra nem akadtak.

Az anyagistenítés tana — így ír az „Egy természettudós utolsó napjai“ czimű munkának szerzője — nekem már ifjú koromban is hideg, komor, tűrhetetlennek látszott. Ha annak hallám fejtegetését: az anyag mint emelkedik fel lassan értelmi természetté, siettem a szabadba, hogy érzelmeimet a természettől újra Istenhez vezessem vissza. Az anyag minden erőiben az Istenség eszközeit láttam. A nap sugarai, a szellő fuvalma életet, alakokat keltettek, melyek isteni bölcsesség által valának előkészítve azok befogadására...

Bizonyosan — folytatja tovább — a legtisztább gyönyör tudni, melyek okai a földünk szervezetében levő összes dolgok változásainak, és mily isteni törvények által tartatik fenn az állandó rend a látszólagos zavarban is. Magasztos foglalkozás kétségen kívül a művészet laboratoriumában mintegy mikrokosmust teremteni, ama láthatlan atomok nyomait fürkészni, melyek az isteni bölcsesség szabta törvények szerinti mozgások és változások által a bennünket környező dolgokat alkotják. Az igazi vegyész Istent szemléli a külső világ változatos alakjaiban, és e változatos szépség szemléletében folyton azon végtelen bölcsességre fog utalni, melynek jó akarata őt képesíté arra, hogy tudományának örvendhessen,

Midőn így bölcsőbb lesz mindennap, jobbra is fog válni, egy időben haladván fölfelé az értelmiség és erény hágesóján, és azon arányban, a melyben átlátszóbb lesz, és kevésbbé sűrű a fátyol, melyen át a dolgok okait fürkészi, mindinkább csodálandja a magát előtte kitáró isteni világosságnak fényét.

Mosoly vonulna át némelyek ajkain, ha valaki az örök igazság érdekében azt követelné a természeti tudományok művelőitől, hogy például az ép idéztem író magasztos felfogása értelmében, különösen a tanszéken a tudomány productumainak felmutatása alkalmával lépten nyomon hirdesse az alkotmányokban jelenkező alkotó dicsőségét, a mint ez a vallási tekintetben kevésbbé közönyös időkben történt. Nem is óhajtjuk. Az „Euntes docete omnes gentes,” a mely egy boldogabb jövő eszközlésére vonatkozik, nem hozzájuk intéztetett, habár minden korszak mutat fel férfiakat a tudomány minden regioiból, kik nem tarták lealacsonyítónak működésük körében hatalmasan istápolni azokat, kiket az Úr választott az örök üdv igéinek hirdetésére. Mi megelégszünk, ha midőn kutatásaikban eljutottak azon határokig, melyeken túl sem gőr-, sem távcsó-
vel nem hathatnak, hol megszűnik a vegyészti bontás, feloldás vagy összetétel, hol nincsen többé mit mérlegelni, megállapodva nem tagadják, hogy ez anyagi világ körén túl is lehet valami, a mi tudományos feladások keretén kívül esik. És midőn az egyház tőlük mint természettudósoktól egyebet nem óhajt, midőn soha sehol nem gátolja, hogy hivei, kiket az örök üdv utain van hivatva vezetni, merítsenek a természeti tudományok bámulandó gazdag

forrásából a mennyit csak lehet; sőt biztosan hiszi, hogy Isten kifürkészhetlen bölcsességében azokat is felhasználandja, saját országa határainak kibővítésére, ki fogja észszerűen állíthatni, hogy a természeti tudományok haladása elé gátot vet? Nincs is oka.

A természettudományok haladása — így ír a tudós bécsi érsek — a keresztény hitnek veszélyt nem hozhat, és ha amazok ennek megrendítésére visszaélés képen használtattak, ez olyanok részéről történt, kik a szellemi élet kérdéseiben a tudományról lemondottak, és az ellenmondásnak veték magokat karjaiba.

Hogy kényelmes dolog avval, mi az emberen felül van nem törődni, kétségtelen. De ez nem új, hanem oly régi valami, min a vétkes szenvedély, melynek a tőle független irányszabály kényelmetlen. Ha az embernek Isten nem kell, úgy tőnie kell a bálványokat, és ha leakarja rázni a szellemi, a lelki világ törvényeit, kénytelen leendő egy torzkép előtt meghajolni, mely ha talán sok tekintetben kívánalmának szabad menetet enged is, tőle mégis áldozatokat, és sokszor nehéz áldozatokat követel.

Két dolgot szigorúan meg kell különböztetnünk, a természettudományoknak, különösen az utolsó évtizedek óta történt haladás folytán, terebélyessé nőt fáját, és az ebbe — mint szellemdúsan jegyzé meg valaki — erőszakosan kapaszkodó parasit növényt, a materialismust, mely amazzal korántsem egy és ugyanazonos. Semmi sem gyakoribb ugyan napjainkban e kettőnek összetévesztésénél, sőt nem hiányoznak kik váltig erősítik, miszerint az igazi természettudomány más irányu nem lehet, más rend-

szerre nem vezethet. Pedig ez alapján téves. Ugyanis a természettudomány feladása nem más, mint a természeti tünemények, jelenségek megfigyelése, kutatása és a megfigyelték felmutatása. Soha messzebb nem megy, mint a meddig, a hová őt a természet tényei vezetik, egyszóval empiria legbensőbb lényegében. Ellenben az, mit mi a materialismus nevével illetünk, bölcséleti rendszer, elv, mely kifejlődése szerint rendszerré alakul. Főtétele — mely egész tartalmát rejtí magában — hogy az anyag az összes létező dolgok alphája és omegája. De eme tétel nem tényt foglal magában, melyet a természettudomány mint ilyen alapított meg, hanem következtetést, mely bölcséleti úton hozatott le tényekből és emeltetett a rendszer alapgondolatává. Valjon ezen következtetés helyes-e vagy helytelen, erre nem a természettudományok adhatnak választ, hanem a bölcsészet, és legvégsőbb forumban az isteni bölcsesség nyilatkozmánya, melyről a nemzetek nagy apostola mondja: „Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et saecula.“ (Hebr. I. 1, 2.)

Bármily fenhéjazólag és majdnem a csalhatatlanság hangján szóljanak is némelyek, annyi bizonyos, hogy a külső érzéki benyomások és a gondolat, érzelem, öntudat közötti hidnak constructiója a materialisticus élettan egy mesterének sem sikerült. A kísérletek ugyan nem hiányoztak, de mindig egy roppant nagy ugrással végződtek, mely utoljára is, bizton hisszük, ama rendszer salto mortaleje leend.

Épen ezért az igazi természettudomány szerényebb, mert bölcsebb. Ismeri a határokat, melyeken túl nem juthat. Nem mond többet, mint amennyit tud, mennyit a természetnek általa megfigyelt működéséből tanult. Elmondja nekünk, mily közegek, mily érzéki organumok és ezeknek milyszerű működései kívántatnak meg arra, hogy bennünk valamely benyomás, érzet támadjon, de nyomban elismeri, hogy mindez nem elégséges az öntudatos érzelem, gondolat, az akarat megmagyarázására, mivel mérleg és mérték nem alkalmasak az imponderabiliák és incommensurabilitások megfejtésére.

Sőt még a mai materialismus táborában sem hiányoznak férfiak, kik habár sokat várnak a jövőtől, mégis elég szerények arra — pedig a szerénység nem képezi kiváló tulajdonukat — hogy legalább a jelenben emez elégtelenségnek kifejezést adjanak. „Nem tagadható — ugymond Vogt phisiologiai leveleiben — hogy az öntudat, az akarat, a gondolat széke egyedül és kizárólagosan az agyvelőben keresendő, azonban ott mily módon nyulnak egymásba a gép kerekei, ezt meghatározni nekünk eddig lehetetlen volt... Még sokkal kevesebbet mondhatunk a szellemi tehetségeknek az agyvelőhezi viszonyairól.“ A vallomás, úgy vélem, ép oly világos, mint a mily őszinte. Azért mondja a szintén ezen rendszer képviselői közé tartozó Czolbe: „Mit a materialismus tudományos megállapítása érdekében Feuerbach, Vogt, Moleschott és mások eddig tőnek, csak fragmentarius állításokból állván, ki nem elégíthet. Miután az összes dolgoknak természeti utoni ki-magyarázhatását csak állíták, de részletesen kimu-

tatni meg sem is kísérték, magok is ugyyszólván egészen az általok annyira megtámadott theologia és speculativ bölcsezszer terén állanak. Csak szavakkal juthattak eddig azon túl, de nem világos és önmagokkal következetes gondolatok által."

Hogy az ember gondolkozása érzéki közegeinek funcióihoz van kötve, nem tagadta senki, de ha például Moleschott ismert mondata: a gondolat az anyag mozgása, annyit jelent, miszerint a gondolat semmi egyéb mint az anyag mozgása, úgy ötet is csak azok sorába iktathatjuk, kiket talán nagyra becsülhetünk mint természetbuvárokat, de végzetlenül csekélyre mint bölcsezszeret. Nem ok nélkül mondja azért a különben a keresztény felekezetek szélső baloldalához tartozó Baltzer: „Die neuen Fatalisten des Materialismus“ című művében, hogy a bölcsezszer feladata leendő a materialismust kivetköztetni kölcsönzött idegen tollaiból, és a természet tudomány határai közé utalni, midőn bölcsezszeri axiomákat mint természettani resultatumokat hirdet.

Ujra hangsulyozván az e téreni megkülönböztetés szükségét, természetes, hogy nincsen semmi ok, a miért a hit, az egyház és a maga határai között megmaradt természettudomány közötti viszálytól, megférhetlenségtől tartunk. De kell a józan bölcsezszer, az emberiség érdekében is, hogy a materialisticus álbölcselet ellen szálljon sikra, ki a harcra magában képességet érez, mert a mint a némethoni orvosok és természetvizsgálók két év előtt Göttingenben tartott gyűlésen az éppen a természettudomány körül érdemeket szerzett Wagner Rudolf tanár és tanácsos mondá: „Die Lehre, welche aus der

materialistischen Weltanschauung folgt, ist: alle grossen und ernsten Gedanken sind eitle Träume, Phantasmen, Spiele mechanischer mit zwei Armen und zwei Beinen herumlaufender Apparate, die sich in chemische Atome auflösen, wieder zusammenfügen etc., dem Tanze Wahnsinniger in einem Irrenhause vergleichbar ohne Zukunft, ohne sittliche Basis.“

Ha a dolgok rendje — mondja a mechelni főpap — melyre az ugynevezett positivizmus alapítja a tudományt, az egyedüli lenne, az emberiség egy hangyabolylyá válnék, melyben egyik a másiktól ragadja el a homokszemet.

És kétekedhetnék-e valaki az idézetek szavainak igazsága fölött, ha nyíltan, leplezetlenül mondja ki a mai sensualizmus, hogy az emberi létnek, életnek csak felületes ismerethiányos szemlélete juthatott azon nézetre, mintha az egyesek és népek cselekedetei öntudatos szabad akaratnak volnának kifolymányai; nem egyebek levén, mint az általok lakott föld alkatának vegetatiójának stb., egyszóval physikai összeségének productumai. *)

Mindamellett feltűnő jelenségnek tartottam mindig, hogy eme rendszer legelőrehaladottabb hivei is, miután egész fejczetekben törekedtek e nézetüknek érvényt szerezni, önmagok ütnek egy kis utólagos megszorítással rést egész alkotmányukon, midőn például a „legszükebb határok közé szorított“, a nem tökéletes szabadságról szólnak, minek logikai ellentéte kétségen kívül legalább némi szabadság. —

*) Kraft und Stoff. 9. kiad. 249. lap.

Igaz ily szélsőségek és egyoldalú, extrem irányok a történet tanúsága szerint önmaguktól komolyabb küzdelem nélkül is összeomlanak, oly rendszer, mely nyíltan tagadja az emberi akarat szabadságát, vagy következményeiben e tagadásra vezet, burkolódzék bár a természeti tudományok fényes mezébe, sokáig még győzelme esetén sem fog rombolhatni, de még eléri culmináló magaslatát, ezek nyugalma tétethetik tönkre.

A jelzett irány mellett annál is inkább, mert védői nem elégszenek meg avval, hogy szorosan vett tudományos művek határain belül hirdessék elveiket, hanem népszerű munkákban már a tömegekre is apellálnak. Eléggé álnokok lévén arra, hogy az ellenök intézett támadást a tudományra mért csapásnak hirdessék, kötelességgé válik minden alkalommal az előítéletek, a hamis vádak készakarva terjesztett sűrű ködének eloszlatását lehetőség szerint előmozdítani. És kit az isteni irgalom az erkölcsi élet alapjainak megőrzésére kiválóan rendelt, az emberiség érdekében fog is küzdeni szünet nélkül azok megingatói ellen.

És midőn e ponthoz értem, hogy befejezése felé siessek értekezéseimnek, lehetetlen főtanodánkra egy tekintetet vetve, épen ezen szempontból is az őszinte színtelen örömnök kifejezést nem adnom. A múlt évek folytán egyetemünk jelen állása, helyzete e szószékről is szakavatott férfiak részéről felderített. Ha nem lehetett is eltakarni, mit az igazság és történeti hűség sem engedett, a multnak kedvezőtlen körülményeiből kimagyarázható hiányokat, ha őszintén kellett is bevallani, hogy még sok pótolni,

még több tenni való van, hogy elérjük az európai nagy nemzetek egyetemeinek virágzó állapotát; mégis kétséget nem szenved, hogy az e célra irányzott komoly akaratnak nem megvetendő eredményeit szemlélhetjük már is, és ha a megindított haladást az ur termékenyítő áldása követendi, bő gyümölcsöknek fogunk örvendhetni. De midőn már ez is az öröm kiváló tárgya lehet alma materünk minden fiára, én, és velem együtt bizonyosan sokan kétszeresen örvendünk a fölött, hogy midőn másutt alapos panaszok hangzottak, mi nyugodtan szemlélhetjük, miszerint ifjainkat a tudomány, különösen a természeti tudományokba beavató tudós tanáraink sérthetlen szentélynek tekinték mindig ifju hallgatóik gyengéd lelkiismeretét és romlatan szíveiket. Nyomát sem láttuk közöttünk eddig a dermesztő skepsis azon lelket ölő fagyának, azon iránynak, melyről ma szólni bátorkodtam, s mely — mint a tanulók lüttichi congressussa gyászosan bizonyítja — romboló árkint csak pusztítani képes. Legyen szabad a multból a jövőre következtetve reményleni, hogy ezen irány közöttünk soha egy képviselőre sem találánd, hanem hogy a tudományos haladás pályáján minden lépés közelebb fog bennünket vezetni ahhoz, kinek ma a tanodai év küszöbén áldását könyörögtük le törekvéseinkre.

Önökhöz egyetemi polgárok, különösen azokhoz, kik megfutva a középtanoda pályáját először jelennek meg tudományegyetemünkön, az eddig kivivottaknál magasabb pályabérért, dicsőbb babérért küzdendők, önökhöz intézem ma végszavaimat.

Kényszerrendszabályok, minőkkel egykor az

egyetemi hallgatókat vallási kötelmeik teljesítésére kényszeríték, nincsenek többé, és nincs is miért visszaóhajtani azokat. Kiket a vallási meggyőződés spontaneitása önként hoz akadémiai isteni tisztelettünkre, kik a közös egyházi parancsnak hódolva mutatják be szeplőtelen sziveik szinarányát az Urnak, azoknak örvendünk főkép.

Nem kellett a müncheni, a würzburgi és egyéb a szabad intézményeknek legbővebb mértékét élvező külhoni egyetemeknek katolikus polgárait ösztönözni a fiúi hódolat, ragaszkodás és szeretet azon magasztos érzelmeinek nyilvánítására, melyeknek a szent atyához intézett feliratokban a múlt évben oly épületes kifejezést adtak, még kevésbbé, hogy hódoljanak annak. kinek ez földi helytartója.

Uraim! a családi tűzhely melegénél kicsirázott, az alsó és középtanodák osztályaiban gondosan őrzött növénye a hitnek kivész, ha kellően nem ápoltatik folyton. Pedig, ha kiveszne kebleikből, nem egyedül önök, hanem a társadalom is kárát fogná vallani, melynek értelmiségre és ép azért befolyásra nézve is kiváló osztályát önök képezendik.

Jőjjenek azért, kik a tudomány ígéit buzgón hallgatják, az Úr örök igéinek hallgatására is, hogy midőn értelmök kitágul, bővelkedjenek a vallásos hit malasztjaiban is. Jelszavok legyen: „fides et scientia,” és e kettős jelszó alatt a Mindenható segélyével fogjunk a munkához.